

'Kerst past beter in de hitte'

Het ware kerstgevoel? Dat zijn geurende dennentakken, schitterende kerstverlichting boven koude, donkere straten en ijsbloemen op de ramen. 'Dat is een echte fout', zegt echter Maarten de Gans, priester van De Christengemeenschap in de Argentijnse hoofdstad Buenos Aires. Daar viert hij Kerstmis in de gloeiende hitte van de hoogzomer. Dat klopt toch niet voor je gevoel? Maar jaarfeesten ontlenen niet hun bestaansrecht aan gevoel of aan de seizoenswisselingen in de natuur, aldus De Gans. 'Door de viering van de feesten ervaren we het wezenlijke, religieuze in het levensproces.'

HESTER ANSCHÜTZ

We hebben over dit punt – de koppeling van jaarfeest en seizoen zoals ze in Europa bekend zijn – natuurlijk heel veel nagedacht', vertelt Maarten de Gans, die al bijna vijftig jaar in Argentinië woont en werkt als priester van de Christengemeenschap, de kerk die volgens aanwijzingen van Rudolf Steiner in 1922 in Dornach werd gesticht. 'Sommige antroposofen die uit Europa naar Zuid-Amerika komen, willen de jaarfeesten gewoon omdraaien en gekoppeld houden aan de bekende seizoenen. Zo hou je dus de viering van Kerstmis vertrouwd in de winter. Er zijn groepen die dit ook echt zo uitvoeren, maar mijns inziens zijn dat miskleunen. Deze mensen verwarren de christelijke feesten met natuurfeesten. Het midwinterfeest dat in Europa één is geworden met de viering van het kerstfeest is oorspronkelijk geen christelijke feest, maar een Germaans feest. De mensen die de jaarfeesten onlosmakelijk met de Europese seizoenen beleven, doen dit uiteindelijk gebaseerd op hun gevoel.'

Jaarfeesten gaan volgens De Gans veel verder dan slechts het gevoelsgebied van de mens; ze zijn een mogelijke verbinding van de mens met de geestelijke wereld. 'Jaarfeesten zijn essentieel. Ze helpen ons om door het jaar heen met Christus in het bewustzijn en in onze ziel te leven, zodat de Christuskracht zich kan verbinden met de mensen en de aarde. De jaarfeesten zijn er om de aanwezigheid van Christus duidelijk te beleven.'

'Antroposofen vieren vaak alleen de vier grote feesten – Kerstmis, Pasen, Sint Jan en Michaël – met het Pinksterfeest. Binnen de Christengemeenschap wordt hiernaast bijvoorbeeld ook Hemelvaart gevierd. Het vieren van de jaarfeesten betekent binnen onze kerk het beleven van de christelijke essentiële momenten van zondag tot zondag, elke week weer. Elk jaar opnieuw ervaren we zo religieus het wezenlijke in het levensproces dat Christus met de aarde doormaakt.'

OOGSTEN MET PASEN

De viering van deze essentiële momenten in het jaar heeft dus op zich geen oorzakelijk verband met de natuurlijke seizoenen. Dat betekent niet dat je voor de viering van de feesten niet inspiratie kunt halen uit de natuur of beide met elkaar kunt verbinden. 'Zeker voor kinderen maken de beelden uit de natuur een feest bewust', weet De Gans. Hij viert in Argentinië Pasen bijvoorbeeld in combinatie met het oogstfeest, dat in dezelfde tijd valt. 'We beginnen een viering altijd met de kinderdienst – de kerkdienst voor kinderen – gevolgd door de vertelling van een verhaal over het betreffende jaarfeest en samen zingen. Daarna kent elk feest dan zijn eigen viering.' Zo lopen de kinderen met Pasen een lemniscaatvorm door de kerk, gemaakt van takken en herfstbladeren, tot ze bij een engelachtige figuur uitkomen: 'de jonkvrouw'. Zij staat voor een tafel met prachtige vruchten en geeft elk kind uit een grote mand een broodje als symbool van de oogsttijd. Het enige herkenbaar christelijke aan deze paasviering is het kruis dat op elk broodje staat.

Pasen in de herfst. Je mist toch de krokussen, het jonge groen van de lente waar tussen de paaseieren verstopt liggen. 'Als je er over nadent, past Pasen zelfs beter in de herfst dan in het voorjaar. Dat wat gebeurt met Pasen – het sterven en tot inkeer komen, gevolgd door de wedergeboorte en opstanding – wordt versterkt door de beweging in de natuur in het najaar. Deze sterft af en je hebt als mens de mogelijkheid je bewust te worden van de geest, van het innerlijke, zonder te worden afgeleid door de bruisende natuur om je heen, zoals dat in de lente gebeurt.'

'In Nederland denken veel mensen dat het nieuwe leven in het voorjaar in de natuur hetzelfde is als de wedergeboorte en opstanding van Christus met Pasen. Dat is heel onjuist. De natuurlijke wedergeboorte is een oerprincipe, dat is iets ouds, dat hoort bij de

vadergod. De opstanding van Christus is een nieuwe toevoeging aan deze wereld, dit hoort bij de zoongod. Mensen vergeten dat het hierbij om een innerlijk proces gaat.’ Opvallend gegeven is dat geestelijke grondlegger van antroposofie Rudolf Steiner zelfs vertelde (voordracht van 19 april 1924 in GA 233a) dat de goddelijke wereld de opstanding van Christus in de herfst had voorzien; dit was cultureel voorbereid om op dit tijdstip te gebeuren. ‘Door de verharding van de mensen rond de tijd dat Christus op aarde leefde, verschoof het echter naar de lente. Dat Pasen in de lente valt, is dus kort gezegd een noodoplossing’, zegt De Gans.

Deze visie op Pasen ziet De Gans mede bevestigd door het kleurgebruik op het priestergevaad dat in de kerkdienst van de Christengemeenschap – de mensenwijdingsdienst – met Pasen wordt gedragen. ‘Dat is rood van kleur met groene figuren erop. Met Hemelvaart, dat op veertig dagen na paaszondag wordt gevierd, verandert het groen in goud. Deze kleurenwisseling zie je letterlijk terug in de Argentijnse natuur in deze periode, de bladeren veranderen mee van groen naar goud.’

TWEE GEBOORTEVERHALEN

In de Christengemeenschap wordt wereldwijd dezelfde tekst gebruikt in de kerkdiensten. ‘Om een eigen passende invulling van de jaarfeesten te vinden, leggen we hier de nadruk op andere delen in deze tekst dan bijvoorbeeld in Nederland gebeurt’, vertelt De Gans. Hierdoor ontdekte hij dat kerst op een bepaalde manier zelfs beter past in het Argentijnse klimaat. ‘Sommige uitdrukkingen in de tekst zie je hier letterlijk terug in het warme weer in december. Zoals “bedrieglijk schijnlicht”; dat zie je voor je in het onbarmhartig felle licht dat de oppervlakte van alles zeer zichtbaar maakt, maar het moeilijker maakt de binnenkant waar te nemen. Dat geldt voor de gehele natuur en in het bijzonder voor de mensen die zeer veel oppervlakte, dus huid tonen. Deze begrippen vind je niet op deze manier terug in het winters koude Nederland.’

Binnen de evangeliën vindt De Gans inspiratie in het geboorteverhaal van Mattheüs, meer dan uit dat van Lucas. ‘Binnen de antroposofie en de Christengemeenschap is men zich bewust dat er twee verschillende geboorteverhalen van het Jezuskind zijn: een door Lucas en een door Mattheüs beschreven. Als je deze verhalen goed leest, blijkt het verhaal van Lucas bij de winter te passen, dat van Mattheüs bij de zomer. Het geboorteverhaal bij Mattheüs is op de omgeving gericht, dat zou je kunnen vergelijken met hoe men in warme landen naar buiten toe gericht is. Lucas’ verhaal hoort in het koude klimaat thuis; zijn verhaal is op een punt gericht, het trekt samen. Bij Mattheüs

komen bijvoorbeeld de koningen op bezoek, van ver, van buiten. Bij Lucas zijn het de herders, die van dichtbij naar de kribbe komen.’ Deze zienswijze is niet nieuw, aldus De Gans. ‘In Spanje – een Europees land, maar met een warm klimaat – viert men niet Kerstmis als het grote feest, maar Driekoningen op 6 januari. De dag die bij Mattheüs alle aandacht krijgt. Zijn geboorteverhaal heeft met de hitte te maken, dat weet ik zeker.’

SINTERKLAAS

Kerst viert de gemeente in Buenos Aires net als overal met de mensenwijdingsdienst, die drie keer wordt gehouden: om middernacht, ’s morgens vroeg en op kerstdag. ‘Kerst kent, net als Pasen, een sterke Argentijnse traditie. Met name kerst is bij uitstek een familiefeest en wordt groots gevierd binnen het gezin. De kerstnachtdienst is niet zoals in Nederland de drukst bezochte kerkdienst in het jaar, maar eerder het tegenovergestelde. Bij ons komen dan alleen de trouwste gemeenteleden. Onze leden zijn vaak eenlingen in hun familie en met de kerst kunnen ze niet weg van hun familie, die vaak geen lid is van de Christengemeenschap.’ De kinderviering wordt in de adventstijd gehouden, omdat veel kinderen met kerst al met zomervakantie zijn. ‘Bij deze viering is de Hollandse invloed bij ons wel overduidelijk’, vertelt De Gans met twinkelende ogen. ‘Sint Nicolaas komt op bezoek, maar niet uit Spanje. Hij komt uit de hemel om de kinderen te vertellen dat het kindje Jezus spoedig wordt geboren. Hij is de boodschapper die zorgt dat de kinderen wakker zullen zijn voor deze gebeurtenis.’ Een soort mix van de aankondiging van Maria door de engel Gabriël, van Sinterklaas en zelfs van Maria zelf, want Sinterklaas gaat gekleed in een hemelsblauwe mantel. ‘Met een gouden mijter en een soort Zwarte Piet. Deze vertegenwoordigt hier de menselijke driften, het ongeordende, de chaos. Hij gaat in warrige kleding gehuld en draagt twee zakken, een met cadeaus en een met een groot gouden boek en een klein zwart boek.’ Uit het zwarte boek leest Sinterklaas dan wat de kinderen het afgelopen jaar hebben misdaan. ‘Dat is hetzelfde idee als de Nederlandse Sinterklaasgedichten en -surprises. De reinigende werking dat je alle kwalijkheden – vaak kinderlijke als niet willen afwassen – benoemt en zo verwijderd opdat je voorbereid de geboorte van het Jezuskind kunt beleven.’

Na het benoemen van de kwalijkheden, volgt gelukkig ook het belonen van het goede. Uit het gouden boek van Sinterklaas. ‘Dat is gelukkig veel groter en dikker dan het zwarte boekje, want zoals ik van de oude priester Ogilvie al heb geleerd: je moet geen kwaad geweten voeden bij mensen en kinderen, maar een goed geweten.’ En natuurlijk krijgen alle kinde-

ren een hand van de wijze Sint Nicolaas en gaan ze met een klein cadeautje naar huis. ‘Deze viering is erg populair bij de kinderen, vaak hebben we rond de honderd kinderen in de kerkzaal.’ Ter vergelijking: bij een gemiddelde zondagsdienst staan er soms slechts een tiental kinderen voor het altaar.

CUEVA DE JUAN

Het hoogtepunt in het jaarfeestenjaar op het zuidelijk halfrond is voor De Gans misschien wel de viering van het Sint Janfeest, in midwinter. ‘Hier is het dan ook echt koud. Het Sint Jansfeest betekent bij ons het tot jezelf komen. Het is het enige christelijke jaarfeest waar een mens centraal staat, in tegenstelling tot kerst, Pasen en Michaël. Bij de viering in de mensenwijdingsdienst speelt dankbaarheid een belangrijke rol als religieuze eigenschap. Dankbaarheid kun je alleen voelen als je je verhouding tot anderen hebt ervaren en tot het goddelijke. Daarvoor keer je naar binnen.’

De kinderen keren letterlijk naar binnen voor dit feest. ‘We bouwen in de kerk een gangenstelsel, dat is elk jaar weer een enorm werk, maar ontzettend leuk om te doen.’ De kinderen moeten door het donker van de gangen hun weg vinden naar het licht in de grot van Johannes – de cueva de Juan. Het krachtige beeld van de grot komt uit voorchristelijke mysteriën, met het motief van het aanschouwen van de zon op het donkerste tijdstip van het jaar: midwinter. ‘Bij ons is dat Sint Jan en in Nederland is dit beeld samengebracht met kerst.’

Op hun weg naar de grot vinden de kinderen op moeilijke plekken wachters om ze vooruit te helpen en in de grot wacht Johannes hen op, staande voor een lichte transparant van de opgaande zon. Johannes gaat gekleed zoals hij in de bijbel wordt omschreven, in eenvoudige kledij. ‘De man die Johannes speelt, doet dit al jaren en hij wordt echt Johannes als hij elk kind een stevige hand geeft. Zij zeggen als antwoord de spreuk: “Afuera brilla el sol; a dentro brilla la luz dorada de mi corazon.” (‘Buiten straalt de zon, binnen straalt het gouden licht van mijn hart.’) Veel kinderen kennen deze zinnen nog van het jaar daarvoor uit hun hoofd, zo diep gaat deze ervaring van het donker in het licht komen.’ Vanwege de heftigheid van de ervaring, is de leeftijdsgrens op een gegeven moment ingesteld op vijf jaar. ‘Voor die kleintjes was het gewoon te intens.’ Sommige volwassenen vinden de tocht naar de grot zo bijzonder, dat ze hem ook willen maken. ‘Ze willen soms zo graag deze indrin-

gende belevenis ervaren’, vertelt De Gans. ‘Dat mag dan als alle kinderen geweest zijn.’

Van Johannes krijgt iedereen een klein edelsteentje mee naar huis, dat sommige kinderen jaren koesteren. ‘Iedereen, ook de volwassenen, komen altijd weer stralend naar buiten.’

WARM GELUK

Als laatste grote feest is er dan in de lente Michaël. ‘Dit feest is een warm geluk’, aldus De Gans. Geen beeld van Sint Joris en de draak voor de Argentijnse kinderen, maar zij kiezen voor de aartsengel Michaël. ‘De engel staat, in een prachtig gewaad met grote vleugels en een weegschaal voor zich, in de kerkruimte voor de kinderen met hun ouders. Elk kind mag in aandachtige stilte een steentje pakken van een tafel dat met lentebloemen versierd is. Deze steen leggen de kinderen op een van de beide schalen van de weegschaal. Ze doen dit altijd vanzelf zo dat de weegschaal in evenwicht blijft, dat is wonderbaarlijk.’ Als alle kinderen zijn geweest, rent er plotseling van de zijkant een soort duiveltje op, in rood en zwart gekleed. Hij rammelt met een ketting, zwaait deze lawaaiig heen en weer en gooit hem dan in één weegschaal. Triomfantelijk lachend verdwijnt hij weer. De Gans: ‘Het is een beeld dat veel indruk maakt op de aanwezigen; het is heel indringend. Het geeft een beeld van het leven: je denkt op zeker moment dat alles in orde is en in balans, maar dan komt er altijd weer iets dat dit verstoort.’ Gelukkig is er hoop, want op een andere tafel liggen enkele kristallen en een van de kinderen mag op aanwijzing van Michaël met een kristal het evenwicht van zijn weegschaal herstellen. ‘Michaël weegt en helpt de mens onderscheiden tussen goed en kwaad.’

Zowel Michaël als Sint Jan zijn erg populair bij de plaatselijke gemeenteleden, die bij beide feesten zich uitsloven in de viering ervan. ‘Deze feesten zijn onbekend in Argentinië en kennen nog geen traditie. We moeten het dus zelf vormgeven en dat spreekt mensen enorm aan. Dit kun je vergelijken met de aandacht voor de viering van Michaël bij Nederlandse antroposofen, daar is Michaël ook niet als traditie bekend. Michaël is het jaarfeest dat zowel binnen de Christengemeenschap als de antroposofie op vernieuwde wijze wordt gevierd, met dezelfde aandacht. Daar zie je opeens dat we beiden – de Christengemeenschap en de antroposofen – in essentie en op een hoger niveau een geheel zijn en voor hetzelfde staan.’

Artikel uit:

Motief, Maandblad voor Antroposofie nr. 80, december 2004